

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi haastemieslain muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi haastemieslakia siten, että haastemiehelle ja muulle tiedoksiantoon oikeutetulle virkamiehelle annettaisiin oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta, julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä sekä teletointaa tai postitoimintaa harjoittavalta laitokselta tai yhteisöltä tiedoksiannon kohteena olevaa henkilöä tai yhteisöä koskevia osoite-, puhelin- ja muita yhteydenotossa tarvittavia tietoja. Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi, että ulosottoviraston, kihlakunnanvi-

raston ja kihlakunnanviraston ulosotto-osaston päällikkö voisi määrätä alaisensa virkamiehen tiedoksiantoon oikeutetuksi.

Tarkoituksena on tehostaa tiedoksiantotoimintaa poistamalla tiedoksiantotoiminnan esteitä sekä täydentää tiedoksianto-organisaatiota. Muutoksilla edistetään oikeuspalvelujen ja -turvan saamista.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

PERUSTELUT

1. Nykytila ja ehdotetut muutokset

1.1. Nykytila

Tiedoksianto-organisaatiosta on säädetty haastemieslaissa (505/1986). Haastemiehiä ovat virkansa puolesta haastemiesten esimiehen, haastemiehen ja avustavan ulosottomiehen virassa olevat henkilöt. Haastemiesten esimiehen ja haastemiehen virkoja on käräjäoikeuksissa. Avustavien ulosottomiesten virkoja on ulosottovirastoissa ja kihlakunnanvirastojen ulosotto-osastoissa. Suurimman osan tiedoksiannoista hoitavat käräjäoikeuksien haastemiehet. Tiedoksianto-organisaatiota on täydennetty muilla tiedoksiantoon oikeutetuilla virkamiehillä, mistä on säädetty haastemieslain 6 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan haastamisen ja tiedoksiannon on oikeutettu suorittamaan niin kuin haastemies 1) poliisimies, virallinen syyttäjä, ulosottomies, julkinen notaari sekä rajavartiomies; 2) tuomioistuimen tai poliisilaitoksen päällikön määräämää asianomaisen tuomioistuimen tai poliisilaitoksen palveluksessa oleva virka-

mies; 3) vankilanjohtaja tai vankilanjohtajan määräämää vankilan virkamies, kun viranomaisen sitä pyytää ja haastettava tai tiedoksiannon vastaanottaja on vanki; sekä 4) puolustusvoimissa joukko-osaston komentajan tai häneen rinnastettavan esimiehen määräämää virkamies, kun viranomaisen sitä pyytää ja haastettava tai tiedoksiannon vastaanottaja on rikoslain 45 luvun alainen henkilö.

Haastemieslain 3 §:n mukaan haastemiehen tehtävänä on antaa viranomaisen tai yksityisen pyynnöstä toimialueellaan tiedoksi tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöksiä sekä haasteita, kutsuja, ilmoituksia ja muita asiakirjoja. Jotta asia voidaan käsitellä tuomioistuimessa tai viranomaisessa, edellytetään, että asianosainen on saanut siitä tiedon. Myös monen muun oikeustoimen lailliseksi tulo edellyttää, että henkilö, jota se koskee, on saanut asiasta tiedon. Tiedoksiannonmenettelyä koskevat keskeisimmät säännökset ovat oikeudenkäymiskaaressa 11 luvussa sekä tiedoksiannosta hallintoasioissa annetussa laissa (232/1966) ja asetuksessa (662/1966).

Tuomioistuinten käsiteltävissä asioissa on vuoden 1993 jälkeen siirretty huomattavassa määrin postitse tapahtuvaan tiedoksiantoon. Kiireellisissä tapauksissa ja kun tiedoksianton kohde pakoilee tai kun postitiedoksianto ei ole onnistunut tai muusta syystä tiedoksiannon suorittaa haastemies henkilökohtaisesti haastetiedoksiannona. Sekä posti- että haastetiedoksiannon käyttö edellyttää, että tiedoksiannon kohteesta on käytettävissä yhteydenotossa tarvittavat tiedot. Näistä tärkein on osoitetieto. Puhelinnumeroa koskevan tiedon perusteella asianomaiseen voidaan saada yhteys muun muassa siitä sopimiseksi, miten tiedoksianto toimitetaan. Puhelintietojen perusteella voidaan myös ratkaista tiedoksiantotapa, esimerkiksi täyttyvätkö sijais-tiedoksiannon käytön edellytykset. Tieto henkilön työpaikasta auttaa tavoittamaan hänet työpaikalta.

Keskeisin ja ensisijainen tietolähde selvittäessä osoitetietoja on väestötietojärjestelmä. Tietojen luovuttaminen siitä perustuu väestötietolain (507/1993) 26 §:ään. Sen mukaan valtion ja kunnan viranomaisille luovutetaan niille säädettyjen tehtävien hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Viime vuosina tiedoksiantotoiminta on vaikeutunut sen johdosta, että tiedoksiannon kohteesta ei ole käytettävissä ajantasalla olevia osoite-, puhelin- tai muita yhteydenotossa tarvittavia tietoja. Väestötietojärjestelmän käyttö yksinomaan ei riitä, koska asumisesta johtuvia muutoksia kaikki muuttajat eivät huolimattomuuttaan taikka aivan tietoisesti ilmoita rekisterinpitäjälle. Tämän johdosta tiedoksiannon kohteesta joudutaan hankkimaan tietoja muista lähteistä. Rekistereitä, joista tietoja yritetään hankkia, ovat muun muassa ajoneuvohallintokeskuksen pitämä tieliikenteen tietojärjestelmä, keskusvankirekisteri, kaupparekisteri, Kansaneläkelaitoksen ylläpitämät osoitetiedot, verohallituksen tiedot verovelvollisten osoitteista ja työpaikoista, sosiaali-viranomaisten ja työvoimaviranomaisten asiakkaistaan pitämät osoitetiedot, postin osoitetiedot ja telealan yritysten pitämät puhelinnumerotiedot. Rekisteritietojen saatavuudesta on säädetty tai että asianomainen henkilö on antanut suostumuksen tietojensa välittämiseen. Kehitys on kulkenut siihen suuntaan, että salaisten osoitteiden ja puhelinnumeroiden käyttö on yleistynyt. Postin osoitetietojen saaminen on estynyt, koska rekisteröity on kieltänyt osoitetietojensa luo-

vuttamisen. Teletointa harjoittavilta yrityksiltä puhelinnumerot ja muut tunnistamistiedot on saatavissa edellyttäen, etteivät ne ole salaisia rekisteröidyn ja yrityksen välisen sopimuksen perusteella. Salaisten tietojen saaminen edellyttäisi, että siitä olisi säädetty lailla.

Osoite- ja muiden yhteydenotossa tarvittavien tietojen huonon saatavuuden johdosta tiedoksiantoa ei saada suoritetuksi noin 10 %:ssa toimeksiannoista. Estemerkinnöin tilastoituja haastemiesten tiedoksiantotehtäviä oli vuonna 1998 yhteensä 25 000 kappaletta. Tästä seuraa muun muassa oikeuden istuntojen lykkäämistä, kustannusten kasvua ja oikeusturvan heikkenemistä. Ongelma korostuu suurissa kaupungeissa, joissa piiloutuminen on helpompaa kuin muualla maassa. Esimerkiksi vuoden 1999 ensimmäisellä vuosineljänneksellä Helsingin käräjäoikeudessa jouduttiin pääkäsittely peruuttamaan 1509 asiassa. Näistä peruuntumisista suurin osa (57 %) johtui siitä, että tarvittavia tiedoksiantoja ei saatu suoritetuksi. Muita tilastoituja syitä peruuntumiselle olivat: asianomainen oli haastettuna poissa (33 %), nouto epäonnistui (10 %).

Tietojen saatavuudesta rekistereistä on osin säädetty asianomaisissa laeissa. Yleisesti viranomaisien oikeudesta saada toiselta viranomaiselta tietoja säädetään viranomaisien toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999), jäljempänä julkisuuslaki, joka tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 1999. Lain 29 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon sellaisista osoite- tai muista yhteystiedoista, jotka ovat 24 §:n 1 momentin 31 kohdan mukaan salassa pidettäviä. Määrättyjen virkamiesten tehtävien hoidon mahdollistamiseksi on näitä viranomaisia koskevissa organisaatio- tai toimintasäädöksissä erityisiä säännöksiä, joiden nojalla virkamies on oikeutettu saamaan tietoja niin viranomaisilta kuin muilta yhteisöiltä. Poliisilla on poliisilain (493/1995) 35 §:ssä säädetyllä tavalla oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitosäännösten estämättä. Poliisin oikeudesta saada tietoja yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä on säädetty poliisilain 36 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan poliisilla on oikeus saada rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi tarvittavia tietoja yhteisön jäsentä, tilintarkastajaa, hallituksen

jäsentä tai työntekijää velvoittavan yrityksen, pankki- tai vakuutuslaitoksen estämättä. Pykälän 2 momentin mukaan poliisilla on oikeus saada teletointa harjoittavalta yhteisöltä yhteystiedot sellaisesta teleliittymästä, jota ei mainita julkisessa luettelossa, jos tietoja yksittäistapauksessa tarvitaan poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Poliisilla on myös oikeus saada postitoimintaa harjoittavalta yhteisöltä jakeluosoitetietoja. Joulukuun 1 päivänä 1999 voimaan tulevan ulosottolain (37/1895) 3 luvun 34 f §:n 1 momentin mukaan täytäntöönpanoa varten välttämättömien tietojen saamiseksi ulosottomiehellä on yksittäisessä ulosottoasiassa oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta, julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä sekä teletointa tai postitoimintaa harjoittavalta laitokselta tai yhteisöltä muun muassa velallisen osoite- ja puhelin-tiedot samoin kuin muut yhteydenottoon tarvittavat tiedot.

1.2. Ehdotetut muutokset

Tiedoksiantotoimintaa ja sitä kautta koko oikeuslaitoksen toimintaa vaikeuttavien ongelmien vähentäminen edellyttää, että tiedoksiantotehtäviä hoitavien virkamiesten osalta säädetään vastaavanlainen oikeus saada salassapitosäännösten estämättä toiminnan kannalta tarpeellisia tietoja kuin, mitä poliisien ja ulosottomiesten osalta on säädetty. Säännös täydentäisi julkisuuslain mukaista tiedonsaantia toiselta viranomaiselta ja takaisi tiedonsaantioikeuden myös tässä yhteydessä keskeisiltä yksityisiltä yhteisöiltä. Laaja-alaiset oikeusturvanäkökohdat ovat merkittävästi painavammat kuin yksityisen henkilön tai yhteisön halu saada yksityisyyden suojaa. Tämän johdosta *haastemieslain 4 a §:ään* ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan haastemiehellä ja 6 §:ssä mainitulla tiedoksiantoon oikeutetulla virkamiehellä olisi oikeus yksittäisessä tiedoksiantoasiassa salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta, julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä sekä teletointa tai postitoimintaa harjoittavalta laitokselta tai yhteisöltä tiedoksiannon kohteesta tarpeelliset osoite- ja puhelin-tiedot samoin kuin muut yhteydenottoon tarvittavat tiedot. Säännös olisi haastemieslain 4 a §:n 1 momentissa.

Haastemiehen saaminen tietojen edelleen luovutuksesta ei ole tarpeen antaa uusia täydentäviä säännöksiä. Keskeisimmät sovellet-

tavat säännökset ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa, salassapitovelvollisuuden osalta lain 6 ja 7 luvussa sekä väestötietolain 6 luvussa. Tyypillisin tapaus osoitetietojen luovutuksessa on se, kun haastemies toteaa tiedoksisaajan asuvan tai olevan tavoitettavissa parhaimmin toisen piirin haastemiehen tai tiedoksiantoon oikeutetun virkamiehen, esimerkiksi vankilanjohdajan toimesta. Tällöin haastemies voi haastemiesasetuksen 3 §:n nojalla siirtää tiedoksiantotehtävän asianomaisen viranomaisen hoidettavaksi osoite- ja muilla tarvittavilla yhteystiedoilla. Haastemies voi myös pyytää poliisilta virka-apua tiedoksiantotehtävän suorittamisessa. Tiedoksiannon kohdetta koskevien yhteystietojen antaminen on tällöinkin välttämätöntä. Näissä tapauksissa kyse ei ole tietojen toimittamisesta sivulliselle vaan toiselle viranomaiselle, mikä on edellä mainittujen lakien mukaista. Haastemiehen toimesta tapahtuvaan muuhun tietojen luovuttamiseen ei ole nähtävissä toiminnallista tarvetta.

Pääsääntöisesti yhteystiedot tulisi saada maksutta. Tavanomaisin keinoin, esimerkiksi puhelimitse tai postitse, tietoja hankitaan suhteellisen harvoin samalta taholta. Näissä tapauksissa tietojen luovutusta ei voida pitää kohtuuttoman rasittavana. On arvioitavissa, että pienehköjen maksujen tai korvausten perimisestä saatava hyöty häviäisi laskutuksesta aiheutuvaan vaivaan. Niissä tapauksissa kun tietojen hankinta muodostuu kiinteäksi usein toistuvaksi, on osapuolten välillä tarkoituksenmukaista sopia atk-perusteisesta tietojen luovutuksesta. Tarkoitus on, että automaattisen tietojenkäsittelyn avulla saataviin tietoihin maksuvapaus ei ulottuisi. Tätä koskeva säännös olisi pykälän 2 momentissa. Sisällöltään säännös vastaisi ulosottolain 3 luvun 34 f §:n 4 momenttia.

Haastemieslain 6 §:ssä on säädetty niistä virkamiehistä, joilla on oikeus viran puolesta suorittaa haastaminen ja muu tiedoksianto niin kuin haastemies. Pykälän 1 momentin 2 kohdassa tuomioistuimen ja poliisilaitoksen päällikölle on annettu valtuutus määrätä alaisensa virkamies tiedoksiantoon oikeutetuksi. Säännös sai tämän sisällön paikallishallintouudistukseen liittyen 22 päivänä marraskuuta 1996 annetussa laissa haastemieslain muuttamisesta (887/1996), joka tuli voimaan 1 päivänä joulukuuta 1996. Aikaisemmin voimassa olleen lainkohdan mukaan toimivalta määräyksen antamiseen oli poliisi-

silaitoksen päällikön sijasta poliisipiirin päälliköllä. Silloisissa nimismiespiireissä määräyksiä antoi nimismies piirin palveluksessa oleville virkamiehille, joihin kuuluivat myös ulosottotoimintaa hoitavat virkamiehet. Lainmuutos merkitsi näin sitä, että paikallisten ulosottoviranomaisten päälliköiltä poistui oikeus määräyksen antamiseen, mikä on nyt koettu puutteeksi. On varsin tavallista, että ulosottovirastossa tai kihlakunnanviraston ulosotto-osastossa haastemiehenä toimiva avustava ulosottomies ei ole paikalla, kun haastettava tai henkilö, jolle asia on tiedoksiannettava, saapuu tiedoksiantoa vastaanottamaan. Tällaisia tilanteita varten virastossa tulisi olla virkamies, joka olisi toimivaltainen suorittamaan haastetiedoksiannon. Epäkohdan poistamiseksi ehdotetaan, että myös ulosottoviraston ja kihlakunnanviraston ulosotto-osaston sekä kihlakunnanviraston päällikkö säädettäisiin toimivaltaisiksi antamaan henkilökuntaansa kuuluville tiedoksiantoon oikeuttavia määräyksiä. Pienissä kihlakunnanvirastoissa (7), joissa ulosottomiehenä toimii nimismies, ulosotto-osastoilla ei ole omaa kansliahenkilökuntaa vaan kansliahenkilökunta on kokonaisuudessaan kihlakunnanviraston yhteistä. Näissä kihlakunnanvirastoissa kyseessä olevia määräyksiä antaisi tarvittaessa kihlakunnanimismies.

2. Esityksen vaikutukset

Esityksellä arvioidaan tehostettavan tiedoksiantotoimintaa merkittävästi nykyisestä. Sen seurauksena asiain käsittely nopeutuu. Yksityiset ihmiset ja oikeushenkilöt saavat entistä paremmin tietyt oikeusvaikutukset voimaan. Oikeusturvan saanti paranee nykyisestäään.

Taloudellisia kustannusvaikutuksia on vaikea laskea. Selvää kuitenkin on, että yhteiskunnalliset kustannukset vähenevät nykyi-

sestään. Automaattisen tietojen käsittelyn avulla saatavista tiedoista tietojen hankkijalle aiheutuu kustannuksia, mutta ne jäävät saatutettavia säästöjä vähäisemmiksi.

3. Asian valmistelu

Asia on valmisteltu oikeusministeriössä virkamiestyönä. Asiasta valmistuneesta luonnoksesta oikeusministeriö varasi keskeisille asiaan liittyville viranomaisille, yhteisöille ja järjestöille tilaisuuden antaa lausuntonsa. Lausunnon antoivat valtiovarainministeriö, sisäasiainministeriö, liikenneministeriö, työministeriö, sosiaali- ja terveysministeriön vakuutusosasto, tietosuojavaltuutettu, Väestörekisterikeskus, Kansaneläkelaitos, verohallitus, Suomen Posti Oy, Finnet-liitto ry., Suomen Asianajajaliitto, Turun hovioikeus, 17 käräjäoikeutta, 8 ulosottovirastoa tai kihlakunnanviraston ulosotto-osastoa, Suomen haastemiehet VAL ry. sekä Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry. Esitys on viimeistelty lausunnoissa esiin tuodut huomautukset pääosin huomioon ottaen. Tietojen luovuttajia edustavat lausunnonantajat ovat esittäneet, että kaikki tietojen luovutus, eikä vain automaattisen tietojenkäsittelyn avulla tapahtuva, olisi maksullista. Tällaista sääntelyä ei edellä jaksossa 1.2. esitetyistä syistä ole pidetty tarkoituksenmukaisena.

4. Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnalle hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

haastemieslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä kesäkuuta 1986 annetun haastemieslain (505/1986) 6 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 887/1996, sekä
lisätään lakiin uusi 4 a § seuraavasti:

4 a §

Yhteydenottotietojen saaminen

Haastemiehellä ja 6 §:ssä mainitulla tiedoksiantoon oikeutetulla virkamiehellä on yksittäisessä tiedoksiantoasiassa oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta, julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä sekä teletointa tai postitoimintaa harjoittavalta laitokselta tai yhteisöltä tiedoksiannon kohteena olevaa henkilöä tai yhteisöä koskevat tarpeelliset osoite- ja puhelin tiedot samoin kuin muut yhteydenottoon tarvittavat tiedot.

Edellä 1 momentissa tarkoitetut tiedot on oikeus saada maksutta. Mitä tässä momentissa säädetään, ei koske automaattisen tietojenkäsittelyn avulla luovutettuja tietoja.

6 §

Muut tiedoksiantoon oikeutetut

Haastamisen ja tiedoksiannon on oikeutettu suorittamaan niin kuin haastemies:

2) tuomioistuimen, ulosottoviraston, kihlakunnanviraston, kihlakunnanviraston ulosotto-osaston tai poliisilaitoksen päällikön määräämä asianomaisen viranomaisen palveluksessa oleva virkamies;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta

Helsingissä 22 päivänä lokakuuta 1999

Tasavallan Presidentti

MARTTI AHTISAARI

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

Laki

haastemieslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 27 päivänä kesäkuuta 1986 annetun haastemieslain (505/1986) 6 §:n 1 momentin 2 kohta, sellaisena kuin se on laissa 887/1996, sekä
lisätään lakiin uusi 4 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 a §

Yhteydenottotietojen saaminen

Haastemiehellä ja 6 §:ssä mainitulla tiedoksiantoon oikeutetulla virkamiehellä on yksittäisessä tiedoksiantoasiassa oikeus salsapitosäännösten estämättä saada viranomaiselta, julkista tehtävää hoitavalta yhteisöltä sekä teletoimintaa tai postitoimintaa harjoittavalta laitokselta tai yhteisöltä tiedoksiannon kohteena olevaa henkilöä tai yhteisöä koskevat tarpeelliset osoite- ja puhelin tiedot samoin kuin muut yhteydenottoon tarvittavat tiedot.

Edellä 1 momentissa tarkoitetut tiedot on oikeus saada maksutta. Mitä tässä momentissa säädetään, ei koske automaattisen tietojenkäsittelyn avulla luovutettuja tietoja.

6 §

Muut tiedoksiantoon oikeutetut

Haastamisen ja tiedoksiannon on oikeutettu suorittamaan niin kuin haastemies:

2) tuomioistuimen tai poliisilaitoksen päällikön määräämä asianomaisen tuomioistuimen tai poliisilaitoksen palveluksessa oleva virkamies;

2) tuomioistuimen, ulosottoviraston, kihlakunnanviraston, kihlakunnanviraston ulosotto-osaston tai poliisilaitoksen päällikön määräämä asianomaisen viranomaisen palveluksessa oleva virkamies;

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta .*
